

Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἦτο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Οἱ Στωικοὶ καὶ οἱ Ἐπικουρείοι διὰ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν τότε χρόνων ἐνεστάλαξαν τὸ δηλητήριον τῆς πνευματικῆς ἀτονίας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀποκαρτερήσεως, χωρὶς νὰ παράσχωσιν ἅμα ἀντιφάρμακόν τι κατὰ τῆς ἐπικινδύνου νόσου, ἥτις ὑπέσκαπτε τὴν ὑπαρξίν τῆς κοινωνίας· ἀκολουθῶς ὁ Νεοπλατωνισμὸς, ἡ τολμηροτάτη αὐτῆ ἐκδήλωσις τοῦ ἄρχοντος τότε πνευματισμοῦ, ὑπεβοήθησε τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς, ἡ δὲ Ἀνατολή, ἡ φλογερὰ πατρὶς τῶν ἐκστάσεων, ἐν ἣ τὸ πρῶτον ὁ Χριστιανισμὸς ἐβλάστησε καὶ ἀνεπτύχθη, συνετέλεσεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῶν τάσεων τούτων, αἵτινες ἐπὶ τέλους ἔσχον πλήρες κῦρος ἐν τῇ διαβατικῇ ἐκείνῃ καταστάσει τῆς κοινωνίας. Παράδοξον θέαμα, ὅπερ οὐδέποτε θὰ περιγράψῃ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ πραγματικότητι ὁ ἱστορικός. Καθ' ἣν στιγμὴν αἱ ἀρχαῖαι κοινωνίαι καὶ τὰ παλαιὰ θρησκευτά καταπίπτουσιν ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ καταστρεπτικοῦ δαίμονος, τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἡ ἐπ' αἰσίοις αὐτῆ ἀνατέλλουσα ἐν τῷ κόσμῳ νέα ἰδέα, οἷον ἐκατεπτοημένη ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς τελευτημένης καταστροφῆς, κατέφευγεν εἰς τὰ ἀναχωρητήρια τῆς Συρίας καὶ τῆς Θηβαίδος ἢ εἰς τὰς τρώγλας τοῦ Σινᾶ, προσκαλοῦσα τὸν πιστὸν νὰ ἀπαρνηθῇ ἑαυτόν, αἶρων δὲ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ. Ἀδιαφοροῦσα περὶ τῆς κοινωνίας, περὶ τοῦ παρόντος αὐτῆς, περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς προόδου, κατέλειπεν αὐτὴν εἰς τὴν τύχην, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει ὅποια ἐνέκλειεν ἐν ἑαυτῇ ἰσχυρὰ στοιχεῖα ἠθικῆς δυνάμεως, δι' ὧν ἠδύνατο νὰ διοργανώσῃ αὐτὴν ἵνα ἀκμάσῃ ἐκ νέου. Τοῦτο δὲ κατωρθώθη τῇ ἀρωγῇ τῶν ἐκ Γερμανίας ἐπεληθόντων βαρβαρικῶν φύλων, ἅτινα ἐνεφύσησαν νέον σθένος ζωῆς καὶ ἀτομικότητος εἰς τὴν ἀποσυντιθεμένην κοινωνίαν. Οὕτως ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰ καὶ ἀπαράμιλλος ἐν πολλοῖς, ἀρνηθεῖσα καὶ παραγνωρίσασα τὴν σημασίαν τῆς πολιτείας, κατέλειπεν αὐτὴν ἔρμαιον τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν, αἵτινες ἐπήγασαν ἐκ τῶν ἀναστατώσεων τῶν βαρβαρικῶν φύλων, κατὰ πρῶτον τότε κινηθέντων ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον.

Ἄν ἐγινώσχετε τὴν θείαν πολιτείαν, τὴν ἐν οὐρανῷ ὑπάρχουσαν, ἧς οἱ κάτοικοι εἶνε ἀθάνατοι, θὰ ἠσθάνεσθε τόσον μάταιον ἔρωτα πρὸς τὴν ἐφήμερον ταύτην πατρίδα ὑμῶν; Ταῦτα λέγει πρὸς

τούς Ρωμαίους ὁ Αὐγουστίνος, ἐν ᾧ οἱ βάρβαροι ἐξεπολιόρκουν τὴν Ρώμην· τοῦτο δὲ ἦτο τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, μοιραία ἀρχή, ἥτις ἐπὶ αἰῶνας ἔμελλε νὰ κωλύσῃ τὴν πρόοδον τῆς ἱστορίας. Καὶ εἰς ποίαν ἄλλην ἀφορμὴν ἢ εἰς ταύτην καὶ μόνην πρέπει ν' ἀποδοθῇ ὁ μακρὸς πολιτικὸς θάνατος τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ τελεία καταστροφή τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἡ πολυχρόνιος βαρβαρότης τῆς Εὐρώπης, ἡ αὐτοκρατορία τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, μέχρι τῆς παντελοῦς αὐτοῦ πτώσεως καὶ καταλύσεως; Τὰ τοιαῦτα δόγματα, ἅτινα ἀναντιρρήτως εἶνε ἡ ἀρνησις πάσης ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ὑπῆρξαν ἢ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα διέπυσα ἰδέα, ἀπαγορευόντα πᾶσαν συμμετοχὴν τῶν κοινωνικῶν ομάδων εἰς τὰ τῆς πολιτείας. Ἐὰν ἡ ἐνότης τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος εἶχε κανονισθῇ τοσοῦτον ἐναρμονίως ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις, καθ' οὓς ἡ ἱστορία παρῆγε τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρώμης, ὁ Χριστιανισμὸς, ὑπὸ ἀντιθέτων τάσεων ἀγόμενος, οὐδὲν ἐκτὸς τοῦ πνεύματος ὑφιστάμενον ἀνεγνώρισεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ· ἡ πολιτεία εἶνε ἡ ἐπιδιώξις ἐγκοσμίων τάσεων καὶ συμφερόντων, πρὸς ἃ οὐδὲν ἔχει κοινὸν τὸ πνεῦμα, οὐ ἡ ἀληθὴς πατρίς εἶνε ὁ οὐρανός· πᾶν λοιπὸν τὸ μὴ ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ἐθεωρεῖτο ἀπαῖδον πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς νέας διδασκαλίας.

Οὕτως ἡ Ἐκκλησία παρέστη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς ἐμφορουμένη μοναχικοῦ πνεύματος, ἀντικοινωνικοῦ καὶ ἀντιπολιτικοῦ, μυρία παρεμβάλλοντος προσκόμματα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν σχηματιζομένων ἤδη νέων κοινωνιῶν τὴν ἀνάπτυξιν. Ἐντεῦθεν τὸ πλήρες πάσης ἐπιστημονικῆς ζωῆς καὶ κινήσεως ναυάγιον, τὸ χαρακτηρίζον τοὺς μακροὺς αἰῶνας τοῦ παντελοῦς θριάμβου τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐφ' ᾧ εὐθύνονται οἱ ἐρμηνευταὶ τῶν δογμάτων τούτων, προβαίνοντες ὁσημέραι εἰς τὰ ἄκρα τῆς ἐξηγήσεως καὶ τῆς ἐφαρμογῆς. Ὅτε δὲ ἡ μερίς, ἡ διδάσκουσα τὰς ἀρχὰς ταύτας, μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ δοκιμασίας, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, κατέστη κυρία τοῦ πεδίου ἐν τῇ ρωμαϊκῇ πολιτείᾳ, καταλαβοῦσα διὰ τοῦ Κωνσταντίνου τὰ ἀπόλυτα σκῆπτρα, παρεξέτραπή εἰς τὰ ἔσχατα· εἰς τὸν πολιτικὸν δεσποτισμὸν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας προσετέθη ἤδη καὶ ὁ πνευματικὸς τῆς ἐκκλησίας· ἡ συγκεντρωτικὴ καὶ μισαλλόδοξος αὐτῆς ἀρχὴ ὑπέταξεν ὑπὸ ἀνάλο-

γον ὄργανισμὸν τὸ θρησκευτικὸν πνεῦμα· ἀμέσως δὲ ἤρξατο κυριαρχοῦν ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ κοινωνικῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀνθρώπου τὸ δόγμα:
Πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα!

Ἄπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ζωηρὰ ἐπέρχεται πάλη μεταξὺ πολιτισμοῦ καὶ Ἐκκλησίας. Ἡ κατισχύουσα μερίς ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐστερημένη τοῦ πνευματικοῦ κράτους, δι' οὗ ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ τι γενναῖον, ἰκανὸν ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὰ μονονουχί φωνὴν ἀφιέντα θαυμάσια μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἔγγραφα καὶ ἄγραφα, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀνεχομένη τὴν ὑποτέλειαν, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα κατὰ παντὸς ὑπομιμνήσκοντος τὸν πολιτισμὸν ἐκεῖνον, ἀνεκήρυξε δ' ἅμα ὡς πολιτικὴν ἀνάγκην, ὡς ἀποτροπὴν ὑφισταμένου κινδύνου κατὰ τῆς κοινωνίας, τὴν παντὶ μέσῳ ἐξόντωσιν παντὸς ὑπολειπομένου λειψάνου καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ. Τὰ μνημεῖα τῆς εἰδωλολατρείας κατεστράφησαν ὡς ἀπαίσια ἐνδαιτήματα τοῦ δαίμονος· ἡ φιλοσοφία κατέστη πολιτικὸν ἔγκλημα, διότι ἡ ἐλευθέρᾳ σκέψις ἠπειλεῖ τὰ θεμέλια τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς κοινωνίας· αἱ Σχολαὶ ἐκλείσθησαν· τὸ περιώνυμον Μουσεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ τελευταῖον ἄσυλον τῆς ἀρχαίας ἐπιστήμης καὶ τὸ λίκνον τῆς νεωτέρας, ἐν ᾧ διὰ τοῦ Ἰππάρχου καὶ τοῦ Ἐρατοσθένους ἤρξαντο κατὰ πρῶτον καλλιεργούμεναι αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, εἰς ἃς ὀφείλει ἡ νεωτέρα κοινωνία τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν κατακτήσεων, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σεραπίου, καταστροφὴν μείζονα τῆς ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ παραδιδομένης, πίπτει καὶ τοῦτο μετ' ὀλίγον εἰς θάνατον, ἵνα διαδεχθῶσιν αὐτὸ τὰ καθ' ἑκάστην ἰδρυόμενα μοναστήρια, ἀπορροφήσαντα ἐν τοῖς σιωπηλοῖς αὐτῶν τάφοις πᾶσαν πνευματικὴν ζωὴν καὶ ἐκδήλωσιν τῆς κοινωνίας.

Οὕτω παρέρχεται ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἡ ἱστορία. Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης, ἀποτασσομένη τῷ κοινωνικῷ βίῳ, ἀποκηρύττουσα τὴν πολιτείαν καὶ ἐφεύρεσιν σατανικῆς σαγήνης καὶ καταχθονίου κατὰ τῶν ἀνθρώπων πειρασμοῦ αὐτὴν προσαγορεύουσα, κατέφευγεν εἰς τὰς ἐρήμους, ὡς εἶχε πράξῃ τοῦτο κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐὰν ἐκ συστήματος κατεφρόνει καὶ ἀπεστρέφετο πᾶν τὸ συντελοῦν εἰς τοῦ πολιτικοῦ βίου τὴν ἀνάπτυξιν, κηρύττουσα αὐτὸ ὡς αἵρεσιν καὶ ἀπαγγέλλουσα τὸ ἀνάθεμα, τί εἶνε ἐκεῖνο, ὅπερ σήμερον καλοῦμεν πολιτισμὸν, ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου

πρόοδον, ἢ παντελῆς ἄρνησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν περὶ μοναχικοῦ βίου δογμάτων; Ὁ καθ' ἡμᾶς πολιτισμὸς ἀναγνωρίζει ἐξίσου τὰ δίκαια τοῦ τε πνεύματος καὶ τοῦ σώματος, στοιχείων ἀναποσπάστων καὶ ἐξίσου συντελούντων εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀνάπτυξιν. Τὰ πλεῖστα τῶν κρατίστων προϊόντων τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας, ἐφ' οἷς σεμνύεται ἡ ἀνθρωπότης, ὀφείλονται εἰς τὴν ἀρμονικὴν ἐνότητα καὶ ἀλληλεπίδρασιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος. Ὅπου τὸ ἕτερον τούτων τέλεον κατίσχυσε βλέπομεν τὴν πτώσιν καὶ τὴν βαρβαρότητα. Ἀφαιρεθήτωσαν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου πάντα τὰ ἠθικὰ συναισθήματα, πάντα τὰ ὑλικά πάθη, ἅτινα παράγονται καὶ ἀναπτύσσονται μόνον ἐκ τῆς ἐνότητος ταύτης, ἄλλως δ' εἶνε ἀδύνατον νὰ κατανοηθῶσι καὶ παραχθῶσι, καὶ τότε εἶπατέ μοι τί οὗτος καθίσταται, καὶ εἶπατέ μοι ἂν ἡ ἀνθρωπότης, ἀντικοινωνική, ἀντιπολιτική, ἐστερημένη παθῶν καὶ αἰσθημάτων, ἀγνοοῦσα τί ἐστὶν ἔρως καὶ τί μῖσος, μὴ ἐννοοῦσα τοὺς νυγμοὺς τῆς φιλοδοξίας, τοῦ πανσθενοῦς τούτου ἐλατηρίου παντὸς μεγάλου ἔργου, καταφρονοῦσα τὰ θέλγητρα, τὰ διεγειρόμενα ἐκ τῶν παντοίων σχέσεων τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἠδύνατο νὰ σεμνύνηται σήμερον ἐπὶ τῷ κράτει τῶν μεγάλων ιδεῶν καὶ τῶν ταύτας ἐκπροσωποῦντων ἀνδρῶν, ὧν ὁ ἀριθμὸς λεγεῶν, ἀλλ' ὧν ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία ἠκιστα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὸ διὰ πυρὸς καὶ αἵματος ἐπιζητούμενον ιδεῶδες τῆς χριστιανικῆς βασιλείας!

Πᾶσα θρησκεία ἐξασκεῖ σπουδαῖον κράτος ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐσιωδῶς ἄρα συντελεῖ εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν ποικίλων αὐτῶν ιδεῶν. Ἡ θρησκεία εἶνε τὸ πρωτογενέστατον καὶ ἰσχυρότατον τῶν αἰσθημάτων, ὡς τοιοῦτον δὲ καταλείπει βαθύτατα ἐπιδράσεως ἴχνη, ὧν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ τὴν ὀλοσχερῆ ἐπενέργειαν.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐτίθει τὸ ιδεῶδες αὐτῆς ἔξω τοῦ κόσμου τούτου, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀποστροφή αὐτῆς πρὸς πάντα ἠθικὸν θεσμόν, οὗ ἀντικείμενον ἦτο οὗτος κατ' ἐξοχὴν. Ἀκουσία μισανθρωπία διαπνέει ἅπασαν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, προαίσθημα θανάτου βαρύνει τὰ πνεύματα, μὴ τολμῶντα νὰ προβῶσι πέρα τοῦ τάφου καὶ νὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ ἐκ σαρκὸς γεννηθεὶς εἶνε καταδεδικασμένος, ἐπιφωνεῖ ὁ Αὐγουστῖνος, καὶ αὕτη εἶνε ἡ κρατοῦσα τῶν χρόνων ἐκείνων ἰδέα. Οὕτως ἡ κοινωνία, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ πολιτεία, ὡς ἡ ἀληθε-

ἀναζητοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τῶν χιμαιρικῶν κατασκευασμάτων τοῦ πυρέσσοντος αὐτῶν ἐγκεφάλου μέχρι τῶν κρησφυγέτων τῆς ἐρήμου, ἐν ᾧ ἀποπειρῶνται τὴν ἴδρυσιν νέων κοινοτικῶν πολιτειῶν, ἀνεξαρτήτων μὲν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἐμπορουμένων τοῦ αὐτοῦ πνεύματος τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Ἄπασαι αἱ περὶ τὴν Μεσόγειον χῶραι διαφλέγονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑπὸ τοῦ νεωτεριστικοῦ τούτου ρεύματος. Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἐλληνικῆς δυνάμεως καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ρωμαϊκῆς οἱ Στωικοὶ ἀπὸ τοῦ Ζήνωνος μέχρι τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου εἶχον ἀμυδρῶς διατυπώσῃ τὸ διάγραμμα παγκοσμίου πολιτείας. Τοῦτο κατέστη ἤδη καὶ τὸ χιμαιρικὸν ἰδεῶδες τοῦ νέου κηρύγματος. Δὲν εἶχεν ὁ κύλινδρος τῆς κατακτητικῆς ἰσοπεδώσεως, ὑπὸ τοὺς Μακεδόνας τὸ πρῶτον, ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους μετὰ ταῦτα, δημιουργήσῃ καθολικὴν συνείδησιν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν ἀπάσαις ταῖς ἡπείροις τοῦ παλαιοῦ κόσμου, μίαν ποιμνὴν ὑπὸ ἓνα ποιμένα; Καὶ τί ἄλλο ἦτο τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ ἢ ἡ ὁμολογία τοῦ γεγονότος ἐξ ὀνόματος τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους;

Τοιούτων πολιτικῶν εἰδώλων πραγμάτωσις ἀπησχόλει τότε τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἀντλίαν τῆς παμβασιλείας τῶν Καيسάρων, καταστελλούσης πᾶσαν ἐλευθέραν ἐνέργειαν καὶ αὐτονομίαν, ἐζητεῖτο, ἔστω καὶ ὑπὸ χιμαιρικᾶς ἀνατάσεως, ἐλευθέρως διεξοδος πρὸς αὐτόβουλον ἐργασίαν καὶ δράσιν. Ὑπὸ τοιούτους δ' οἰωνοὺς ἰδρύνοντο μακρὰν συνήθως τῶν πόλεων αὐτοτελεῖς κοινότητες, ἐν σμικρῷ πραγματοῦσαι ὅτι ἐδίδαξαν οἱ σοφοὶ τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὅτι ἐκήρυξαν οἱ περὶ τὸν Ἰησοῦν ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ ἐπιγῆς βίου — πολιτείαν, διεπομένην κατὰ τοὺς κανόνας τῆς αὐστηροτάτης ἰσότητος καὶ δικαιοσύνης, πράγματι μίαν οἰκογένειαν, ἐν πλήρει κοινοπραξίᾳ διαβιοῦσαν, προπαρασκευαστικὴν τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, ὅποια προφητεύετο δι' ἱερῶν χρησμῶν καὶ σιβυλλείων βιβλίων, ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ. Ἐκκλησίαι ἀπεκαλοῦντο τῶν πιστῶν αἱ συνελεύσεις κατ' αὐστηρὰ δημοκρατικῆς ἰσότητος ἢ ἦθῃ ὀργανούμεναι, συνφδὰ τῷ πνεύματι τοῦ νέου κηρύγματος. Οὕτως ἀπετελεῖτο σὺν τῷ χρόνῳ πολυάριθμος μικροσκοπικῶν ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων ὁμοσπονδία, ἰσχυρὰ ἐν τῇ πίστει, ἀκράδαντος ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ θριάμβου, καραδοκοῦσα τὴν μεγάλην στιγμὴν τῆς πραγματώσεως ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς εἰρηνικῆς κατακτήσεως, ἥτις,

ἀρξάμενη ἀπὸ τῶν ρείθρων τοῦ Ἰορδάνου, ἔτεινεν ἀπλουμένη σὺν τῷ χρόνῳ, διδάσκουσα τὰ δόγματα αὐτῆς τοὺς λαοὺς, δόγματα ὁμονοίας καὶ ἀδελφότητος, ἱστορικῆς ἐργασίας, συνεχιζούσης ὑπὸ καθολικώτερον τύπον τὴν ἐργασίαν τοῦ παρελθόντος.

Ὑπὸ τοιαύτην τοῦ βίου ἔννοιαν τό τε δίκαιον καὶ ἡ πολιτεία ἐν τῇ κοινωνικῇ αὐτῶν ἐννοίᾳ τέλει ὠλιγορήθησαν καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν. Οὐδὲν ἀληθὲς ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας. Ἡ προσοχὴ τῆς κοινωνίας ἀπορροφᾶται ὑπὸ μοναχικοῦ οἴστρου. Ἐν τῇ ἐρήμῳ, μακρὰν τοῦ κόσμου, ἐκεῖ ἡ εὐδαιμονία. Ἡ ἐπίγειος πολιτεία εἶνε ἡ ἐπίγειος κόλασις τῆς ἀνθρωπότητος. Ἰσχυρὰν κραυγὴν ἐνωτίζεται ὁ κόσμος καὶ τρέχει προτροπάδην κατόπιν αὐτῆς: "Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι. Εἶνε ἡ ἐπιθανάτιος κραυγὴ τοῦ Μεγάλου Πανός, τῆς καταλύσεως τῶν παλαιῶν καθεστώτων, τοῦ δικαίου αὐτῶν ἐξ ὀνόματος τοῦ νέου δικαίου μηδὲν ὀριστικὸν κατορθοῦντος, μόλις δὲ συντηρουμένης τῆς κοινωνίας ὑπὸ τὴν καταστρεπτικὴν κηδεμονίαν τῶν ρωμαίων Καισάρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ θεία Πολιτεία. — Αὐγουστῆνος.

Ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθεισῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων, τῶν ἰδρυθεισῶν μικροσκοπικῶν πολιτειῶν, ἑτέρα πολιτεία, ἀξία μνείας ὡς καλλιτεχνικὸν κατασκεύασμα, ὑπομιμνήσκον τὴν πτῆσιν τῆς πλατωνικῆς, ὠνειροπολήθη ὑπὸ τινος τῶν τολμηροτέρων μεταφυσικῶν τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων. Ἡ πολιτεία αὕτη ἔφερε τὸν χαρακτηριστῆρα ἐξευρημένης μᾶλλον ἢ πραγματικῆς, ιδεώδους ἐξ ὀλοκλήρου. Ἐξ οὐδεμιᾶς ἱστορικῆς κοινωνίας ἐξέλιπον οἱ ἐνθουσιασταί, οἱ θερμοὶ κατασκευασταὶ πολιτικῶν ἰνδαλμάτων, ἐν οἷς ἐζήτουν νὰ παράσχωσιν ὄντότητα καὶ οὐσίαν. Ὁ Ἀριστοτέλης οὐκ ὀλίγας ἀναγράφει πολιτείας, μὴ ἀπορρεούσας ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας τῶν ἀνθρώπων,

ἐχούσας δὲ μᾶλλον τὸν ἰδεώδη χαρακτῆρα μεμονωμένης ἐποχῆς ἢ προσωπικότητος. Μουσοπόλοι καὶ μεταφυσικοί, ἤκιστα ἀρεσκόμενοι εἰς τὸ παρόν, ἀναζητοῦσι διὰ τῆς φαντασίας τὸ ἐπέκεινα τῆς πραγματικότητος, δημιουργήματα ἐνθουσιασμοῦ μᾶλλον ἢ ἱστορικῆς ἐργασίας.

Πρότυπον τῶν ἰνδαλμάτων τούτων ἔμελλε νὰ χρησιμεύῃ ἐκάστοτε ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος.

Οἱ ἀποδημηταὶ τῆς ἐρήμου ἐδημιουργοῦν τὰς μοναχικὰς αὐτῶν κοινότητας, ὡσαύτως οἱ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ τῶν ἐν ταῖς πόλεσι κοινότητων, ὅσον ἔνεστιν ὑπερθεὶν ἐγκοσμίων παθῶν καὶ συμφερόντων. Ἄλλ' ὑπῆρξαν ἐκτὸς αὐτῶν καὶ οἱ ἀποδημηταὶ τῆς φαντασίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς, οἱ διατυπώσαντες τὴν κατασκευὴν νέου κόσμου, ὑπερτέρου τοῦ παρόντος, ὠθούμενοι δὲ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ὑπὸ τῆς ἐνθέου ἐκείνης μανίας, ἣτις τοσαῦτα ἐδημιούργησεν ἄλλοτε ἐν ταῖς μεγάλαις ἡμέραις τῆς ἐλληνικῆς δημιουργίας. Ἡ σύλληψις τῆς τοιαύτης πολιτείας ὑπῆρξε βεβαίως ποιά τις διαμαρτύρησις κατὰ τῆς ἀνομίας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅπως ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος, ὅπως κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἅπασαι αἱ ὑπὸ ἐνθουσιῶντων πνευμάτων ἐξευρημέναι πολιτεῖαι.

Ἀπόπειρα πραγματώσεως ἰδεώδους πολιτείας, ὄνειροποληθείσης κατὰ τὸν τρίτον μ. Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ Πλατωνόπολις τοῦ νεοπλατωνικοῦ φιλοσόφου Πλωτίνου.

Ὁ μυστικὸς θεόσοφος, ὁ προφήτης τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ, ὅστις ἠσχύνετο φέρων ἀνθρώπινον σῶμα (1), μηδέποτε μηδὲν λέγων περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ ἢ περὶ τῆς πατρίδος, ἠσχύνετο ἅμα λεγόμενος πολίτης τῆς συγχρόνου πολιτείας, ἣτις τοσοῦτον ἀπεῖχε τῆς πραγματώσεως τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὰ πλατωνικὰ δόγματα. Οὗτος ἀπεπειράθη νὰ ἰδρύσῃ πολιτείαν κατὰ ζῆλον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Εὐέλπιστων εἰς τὸ δυνατόν τῆς ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου κατισχύσεως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης ἐζήτησε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Γαλλιανοῦ τὴν εἰς αὐτὸν παραχώρησιν ἐρήμου πόλεως ἐν Καμπανίᾳ πρὸς σύστασιν πολιτικῆς συνοικίας. Τίς θὰ ἀνθίστατο εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ καταστῇ τοιαύτης πολιτείας πολίτης; Δὲν εἶχεν ὁ Πλωτῖνος παρασύ-

(1) Πλωτῖνος, ὁ κατ' ἡμᾶς γεγονώς φιλόσοφος, εἶρκει μὲν αἰσχυνόμενος, ὅτι ἐν σῶματι εἶη· ἀπὸ δὲ τῆς τοιαύτης διαθέσεως οὔτε περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ διηγείσθαι ἠνείχετο, οὔτε περὶ τῶν γονέων, οὔτε περὶ τῆς πατρίδος (Πορφύριος περὶ Πλωτίνου βίου, 1).

ρη, διδάσκων ἐν Ρώμῃ, διὰ τῆς διαλεκτικῆς αὐτοῦ τέχνης τοσαῦτα ἐπιφανῆ τῆς αὐτοκρατορίας πρόσωπα, ἐν οἷς κατελέγοντο ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Σαλονίνα;

Ἐλπίζων εἰς τὴν ὑποστήριξιν ταύτην ὁ Πλωτῖνος ὑπέβαλε τὴν πρότασιν. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἠρνήθη, ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν ἀντέστησαν· οὕτω δὲ ὁ φιλόσοφος μετὰ λύπης ἀπέσχε τοῦ ἐγχειρήματος τῆς ιδρύσεως φιλοσοφικῆς πολιτείας.

Τὸ ὄνειρῶδες ἰνδαλμα τοῦ κύκνου τῆς Ἀκαδημείας ἔμεινεν ἀτελεσφόρητον. Ὁ Πλωτῖνος ἀπῆλθε τοῦ κόσμου τούτου, ὃν τοσοῦτον κατεφρόνησεν. Ἀλλ' ἡ πλατωνικὴ ιδέα ἀνέδυσθις διὰ τῶν θολῶν ναμάτων τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ, ἀποδοχὴν εὐροῦσα καὶ πολιτογραφηθεῖσα ἐν ταῖς χριστιανικαῖς σελίσιν ἑτέρου ιδεολόγου, τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἰπεῶνος. Καθ' ὃν χρόνον οὐδεμία ἔρευνα γίνεται περὶ δικαίου καὶ πολιτείας, πάντων τυρβαζόντων ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει περὶ ἑωλα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἀνομία δὲ κρατεῖ ἀνά πᾶσαν τὴν ὑφήλιον, φερόμενος ἐπὶ τῶν πλατωνικῶν πτερύγων ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, συγγράφει τὸ βιβλίον αὐτοῦ περὶ *Θείας Πολιτείας* (1).

Ὁ Θεός, ἀρχὴ πάντων τῶν ὄντων, εἶνε ἅμα καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτείας. Ἀμφότερα εἶνε πλάσματα τῆς δυνάμεώς του. Μόνος ὁ Θεὸς εἶνε δίκαιος, τοῖς πᾶσιν ἐξίσου ἀπονέμων τὸ δίκαιον. Ἡ ἀνθρωπότης, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας παραγνωρίσασα τὴν ἀληθῆ τῶν Θεῶν ἔννοιαν, κατὰ πρῶτον δὲ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συλλαβοῦσα αὐτήν, τότε μόνον κατανοεῖ καὶ ἀναγνωρίζει τὸ δίκαιον, διότι ἀναγνωρίζει ὡσαύτως τὸν ἕνα καὶ ἀληθῆ Θεόν. Οἱ Ἐθνικοὶ οὐδὲ δίκαιοι ἦσαν, οὐδ' εἶχον καθαρὰν ἔννοιαν δικαίου, καθὸ μὴ ἔχοντες γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ. Μόνος δ' ὁ Χριστιανός, ὁ ἔχων τὴν γνῶσιν ταύτην, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, ἔχει καθαρὰν καὶ τοῦ δικαίου τὴν ἔννοιαν, δίκαιος ὢν ὡσαύτως.

Ἡ πολιτεία, διὰ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ δημιουργηθεῖσα, εἶνε τὸ σύνολον πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἀρετῆς (2). αὕτη δὲ ἡ ἀρετὴ κατὰ τοσοῦτον εἶνε ἀληθῆς καὶ μετέχει πραγματικότητος, καθ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος πᾶσαν αὐτοῦ πρᾶξιν ρυθμίζει πρὸς τὸν Θεόν, οὐ ἑλέφ ὑφίσταται ἐπὶ τῆς γῆς.

(1) Libri XXII de Civitate Dei.

(2) Civitas est hominum multitudo, aliqua societatis vinculo colligata, quæ vera virtute beata redditur (de Civ. Dei c. I. l. I).

Δύο διακρίνει ὁ Αὐγουστίνος πολιτείας, ἐκπροσωπούμενων ἐν αὐταῖς τοῦ πνευματικοῦ καὶ τοῦ σωματικοῦ κόσμου· ἡ πρώτη εἶνε ἡ θεία πολιτεία, αἰωνία, ἀγήρως· ἡ δευτέρα εἶνε ἡ ἀνθρωπίνη, ἀτελής, πρόσκαιρος, προπαρασκευὴ οὖσα διὰ τὴν θείαν.

Ὁ Θεός, δημιουργῶν τὸν κόσμον, τὸ πρῶτον μὲν ἔπλασε τοὺς ἀγγέλους, τὸ κάλλιστον τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ, ἐν δευτέρᾳ δὲ μετὰ τούτους βαθμίδι ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, στερούμενον τῆς τελειότητος τῶν ἀγγέλων ἐκ τοῦ προτέρου, διότι ἐν τῇ προνοίᾳ αὐτοῦ ἐνόησε τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου· ἐντεῦθεν καὶ ἡ διττὴ πολιτεία ἐξ ἀνάγκης: ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη. Ἐν ᾧ δὲ ἔπλασε ποικίλας τάξεις ἀγγέλων, τούναντιον ἔπλασεν ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἀφ' οὗ οἱ ἄλλοι κατὰγονται, καὶ τοῦτο κατ' ἀνωτέραν πρόνοιαν, ὅπως ὑπάρχη στενώτερος δεσμὸς συγγενείας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἀμφότεραι αὐταὶ αἱ πολιτεῖαι σχετίζονται πρὸς ἀλλήλας, ὅπως τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν σάρκα· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐκπροσωπεῖ τὴν τελειότητα τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ δευτέρα τὰς ἐλλείψεις τῆς σαρκός, ἐν ἧ πάντα αὐτῆς ἄρχουσι τὰ πάθη, ὧν εἶνε ὑπερτέρα ἡ οὐρανία πολιτεία. Αὕτη ἡ θεμελιώδης διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων πολιτειῶν, τῆς δευτέρας χρησιμευούσης ὡς καθαρτηρίου πρὸς κτῆσιν τῆς πρώτης.

Ἡ ἀνθρωπίνη πολιτεία ἐλπίζει μόνον ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης· τούναντιον δὲ ἡ θεία ἀνατίθησι τὰς ἐλπίδας αὐτῆς εἰς τὸν οὐρανόν· αὕτη δέ, ἐλπίζουσα εἰς τὸ μέλλον, προσκαλεῖ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τοὺς πολίτας πάντων τῶν ἐθνῶν, ἄγουσα αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ πρόσκαιρου κόσμου, ἐνθα παροδικῶς διαμένουσιν, εἰς τὴν αἰωνιότητα.

Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου παρέλευσιν ἀμφοτέρων τῶν πολιτειῶν, ὧν τὸ ὠρισμένον τέλος ὁ Θεός μόνος γινώσκει, θέλει ἐπιλάμψη ἡ ὑπερτάτη στιγμή τῆς κρίσεως, καθ' ἣν ἐκάστη πολιτεία θέλει τύχη τῆς προσηκούσης ποινῆς ἢ ἀμοιβῆς, ἀναλόγως τῶν ὑπ' αὐτῆς πεπραγμένων· οὕτως ἡ μὲν ἀνθρωπίνη θέλει τύχη τῶν ποινῶν, αἵτινες ὠρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ πονηρὰ πεύματα· ἡ δὲ θεία, ἡ ἁγία Ἱερουσαλήμ, ἡ πατρίς τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀφωσιωμένων τῷ Κυρίῳ, θέλει τύχη τῆς αἰωνίου βασιλείας.

Ἡ πολιτεία τοῦ Αὐγουστίνου ἔχει πολλὴν τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ Πλάτωνος. Ὁ αὐτὸς δυασμὸς τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ αἰωνίου, ἡ αὐτὴ νοσταλγία πρὸς τι, πέρα τοῦ κόσμου τούτου κείμενον, ἡ δια-

πνέουσα τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου, θερμότερα ἐπιπνέει ἐπὶ τῶν σελίδων τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἰππῶνος· ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη πολιτεία ἀναμιγνύσκει ἡμᾶς τὴν Πολιτείαν καὶ τοὺς Νόμους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· πολλαὶ δ' ἄλλαι ἀναλογίαι ὡσαύτως δεικνύουσι τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχεν ὁ πρῶτος ἐπὶ τοῦ δευτέρου. Ἀμφότεροι ἀποκλίνουσι πρὸς τὸν πολιτικὸν μυστικισμόν, ἐλαχίστην παρέχοντες σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν, ἀπορροφώμενοι δὲ ὑπὸ τῆς θρησκείας καὶ τῆς δημοτικῆς παραδόσεως· ἀλλὰ τὸν μὲν μυστικισμόν τοῦ πρώτου ἐξαγνίζει καὶ οἶονεὶ διαυγῆ καθίστησιν ἡ ἑλληνικὴ πνοή, ἡ διαπνέουσα διὰ τῶν σελίδων τῆς Πολιτείας. Τούναντίον συμβαίνει παρὰ τῷ Αὐγουστίνῳ· τὸ σκοτεινὸν πνεῦμα τοῦ ἑβραίου προφήτου, ὁ μυστικὸς ἐνθουσιασμός τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος, ἐπανέρχεται κατὰ πᾶσαν σελίδα τῆς *Θείας Πολιτείας*. Θεολογικὴ διαπνέει ἀντὶ φιλοσοφικῆς αὔρας, ἐξάρτησις παντελῆς ἀπὸ τῆς παραδόσεως. Ἡ φιλοσοφία ἄρχεται καθισταμένη ἤδη θεραπαινὶς τῆς θεολογίας. Ἐν τούτοις, μεθ' ὅλον τὸν μυστικισμόν, μεθ' ὅλην τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ ἐπίδρασιν τῶν γραφικῶν παραδόσεων, ἦν ἀδυνατεῖ νὰ ἀποφύγῃ ὁ συγγραφεύς, μὴ τολμῶν νὰ σείσῃ τὸ κῦρος τῶν χρόνων του, πλείσται τῶν ἐν τῷ θεολογικοπολιτικῷ τούτῳ συγγράμματι τοῦ Αὐγουστίνου ἰδεῶν, ἀποκαθαιρόμεναι, δύνανται προσηκούσης νὰ τύχωσιν ἐκτιμήσεως καὶ ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης.

Τοιαῦται αἱ κύριαι γραμμαὶ τῆς *Θείας Πολιτείας*· κατὰ τὰ καθέκαστα αὕτη οὐδὲ βῆμα ἀπομακρύνεται τῆς κοινωνίας, ὡς διεμόρφωσεν αὐτὴν ἡ νέα θρησκεία, καὶ ὑφ' ἧς τὰς ἐμπνεύσεις ἐφαντασιογράφησε τὴν Πολιτείαν τοῦ ὁ χριστιανὸς ἐπίσκοπος. Τὸ αὐτὸ ὑποπτον πνεῦμα πρὸς τὸν γάμον, πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν ἐπιπνέει καὶ ἐπὶ τῆς Πολιτείας αὐτοῦ. Ἡ δουλεία, ἣτις, ἂν δὲν ἐδικαιώθη τέλεον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐστιγματίσθη, θεωρηθεῖσα ὡς εὐχερεστέρα δῆθεν προπαρασκευὴ πρὸς τὴν ἄλλην ζωὴν, εὐρίσκει πλήρη ἀνοχὴν ἐν τῷ πολιτικῷ συστήματι τοῦ Αὐγουστίνου. Οἱ ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἴσοι πρὸς ἀλλήλους κατὰ πρῶτον, ἀλλὰ μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα ἡ τάξις τῆς φύσεως ἀνετράπη· δικαίως δὲ ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας ἐπεβλήθη εἰς τὸν ἁμαρτωλόν. Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθείσῃ φυσικῇ τάξει οὐδεὶς εἶνε δούλος τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἁμαρτήματος· ἡ δουλεία ἄρα εἶνε ποινή. Τούτου ἕνεκα ὁ Ἀπόστολος ἐντέλλεται τοῖς δούλοις νὰ ὑποτάσσωνται τοῖς κυρίοις αὐτῶν,

ὑπηρετοῦντες ἐν ἀγαθῇ καρδίᾳ καὶ βουλήσει, ὅπως, ἂν δὲν δύνωνται νὰ ἀπελευθερωθῶσι τῆς δουλείας, γινώσκωσι νὰ εὐρίσκωσιν ἐν αὐτῇ τὴν ἐλευθερίαν, μὴ ὑπηρετοῦντες ἐκ φόβου, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης, μέχρις ὅτου παρέλθῃ ἡ ἀδικία, πᾶσα δὲ ἀνθρωπίνη αὐθεντεία ἐκλίπη, καθ' ἣν ἡμέραν ἔσται τὸ πᾶν ἐν ἡμῖν ὁ κύριος (1). Οὕτω διὰ τοιαύτης θεωρίας, οὐ μόνον ἀνεχομένης, ἀλλὰ καὶ δικαιολογούσης τὴν δουλείαν, διηωνίζετο θεσμός καὶ ἐν τῷ νέῳ χριστιανικῷ κόσμῳ, φέρων ἀνώτερον κύρος, ὅστις οὐ μόνον ὑπῆρξεν ἐν τῶν μεγίστων στιγμάτων τῆς ἀρχαίας κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς καὶ τὴν διάλυσιν.

Ἡ Θεία Πολιτεία ἐγγράφη κατὰ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα, ὅποτε οἱ ἀπὸ τοῦ βορρᾶ κατελθόντες βάρβαροι εἰσέβαλον ἀγέληδὸν εἰς τὸ ἀνιάτως τότε φθίνον ρωμαϊκὸν κράτος. Ἡ Μετανάστευσις τῶν Ἑθνῶν εἶνε σπουδαῖον σημεῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ· εἰς κόσμος ὀνήσκει, ἐνῶ ἕτερος, νεαρὸς εἰσέτι, σφριγῶν καὶ ἀκαταδάμαστος, ζητεῖ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ κράτος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Ἡ νέα ἱστορικὴ περίοδος ἐγκαινίζεται δι' αἵματος καὶ φρίκης, ἀνατρεπομένων πάντων τῶν ἠθικῶν ὄρων. Ἐν τοιαύτῃ στιγμῇ ὁ Λύγουστίνος ὄνειροπολεῖ τὴν Θεῖαν Πολιτείαν, ὑποδεικνύων αὐτὴν ὡς ἀντίθεσιν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν ᾧ ἡ Ρώμη ἐπιπτεν ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ κατακτητοῦ, νέα δὲ πραγμάτων τάξις ἐπεβάλλετο τῇ ρωμαϊκῇ κοινωνίᾳ, ἐχθρὰ πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν, μελαγχολικὸς ρεμβασμὸς ιδεώδους κόσμου διαπνέει τὰς σελίδας τοῦ ἱεροῦ ἐπισκόπου τῆς Ἰππῶνος. Οὕτως ὁ Πλάτων ἐν τῇ παρακμῇ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἔγραφε τὴν Πολιτείαν. Εἶνε ἴδιον τῶν ἐξόχων πνευμάτων ἐν στιγμαῖς καθολικῆς ἀποσυνθέσεως νὰ ζητῶσιν ἄλλον κόσμον, ἔστω καὶ διὰ τῆς φαντασίας. Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι ἦσαν χρόνοι καταστροφῆς, ἀλλὰ καὶ δημιουργίας· ἡ δὲ Πολιτεία τοῦ Αὐγουστίνου, ἐν τοιαύταις στιγμαῖς συλληφθεῖσα, οὐ σμικρὸν ἔσχε κύρος, ἀποδεκτὴ γενομένη ἀμέσως ὡς τὸ πολιτικὸν τῆς δημιουργουμένης κοινωνίας εὐαγγέλιον ὑπὸ τῆς ὁσημέραι ἰσχυροτέρας καθισταμένης Ἐκκλησίας.

Omnis pulchritudinis forma unitas est. Ἡ ἐνότης τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν ἠγνόει ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ἐν σπέρματι καὶ ἀμυδρῶς μόνον διατυπωθεῖσα κατὰ προηγουμένους χρόνους ὑπὸ

(1) De Civ. Dei XIX, 14-15.

τῶν Στωικῶν καὶ ἦτις εἶνε ἄμεσον ἐπακολούθημα τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, βασιζομένου ἐπὶ τῆς ἐνότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὀρίζεται ἐναργέστερον κατὰ πρῶτον διὰ τοῦ Αὐγουστίνου. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνότητος κεῖται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας. Ἡ ἀνθρωπότης κατάγεται ἀφ' ἐνὸς γενάρχου, κατὰ τὰς βιβλικὰς παραδόσεις, αἵτινες εἶνε ἡ βᾶσις τῆς Πολιτείας τοῦ Αὐγουστίνου· ἅπαντες οἱ λαοὶ ἄρα ἀποτελοῦσι τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία, ἐνιαία, τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπὶ τῆς γῆς διώκουσα, δὲν ἐξελίσσεται τυχαίως καὶ αὐθαιρέτως· ἀλλ' ὑπάρχει πρόνοια, ὑπερτέρα τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, πρωταγωνιστοῦσα καὶ τὴν ὥθησιν διδοῦσα ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πραγμάτων. Εἶνε τὸ πνεῦμα τῶν χρόνων ἐκείνων· οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξεδήλωσαν ἤδη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν σκέψιν ταύτην, ἦτις κατὰ πρῶτον ἔμελλε νὰ συστηματοποιηθῇ ἐν τῇ Πολιτείᾳ τοῦ Αὐγουστίνου. Εἰς τὸ ἐμβριθὲς καὶ προφητικὸν λοιπὸν αὐτοῦ πνεῦμα ὀφείλομεν τὰ σπέρματα τῆς ἐπιστήμης ἐκείνης, ἦτις, ἀπὸ περιωπῆς ἀτενίζουσα ἐπὶ τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναγνωρίζει ἐν αὐτῇ ἐνότητα καὶ σκοπὸν. Ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Αὐγουστίνου ἐδόθη ἴσως ἡ πρώτη ὥθησις, ἡ ἀποκαλύψασα μετὰ τινὰς αἰῶνας εἰς τὸν φιλόσοφον τῆς Νεαπόλεως Ἰωάννην Βίκον τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, τοὺς καθολικοὺς ἐκείνους νόμους, οἵτινες γενικῶς καὶ ἀμετατρέπτως διέπουσι τὴν κοινωνίαν. Ἐν τῇ Θεῇ Πολιτείᾳ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ Νέα Ἐπιστήμη (Scienza Nuova). Οὕτως ἡ ἀνθρωπότης ἀποκαλύπτεται ἐπὶ στιγμὴν κατὰ τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἔννοιαν ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὀπτασίαις τοῦ Αὐγουστίνου, ἀλλ' ἵνα ἐπαναπέσῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν βαθὺν ζόφον, ἀφ' οὗ ἔμελλε νὰ ἀνανήψῃ μόνον μετὰ πολλὰς περιπετείας καὶ ἀγῶνας, μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ.

Ἡ ἀνθρωπίνη Πολιτεία ἐθεμελιώθη ὑπὸ τοῦ Κρίν, τοῦ πρώτου ἁμαρτωλοῦ, εἶνε ἡ μήτηρ πάσης ἀσεβείας καὶ αἰρέσεως, ἀναξία προσοχῆς καὶ ἐκτιμήσεως· ταύτην τὴν ἰδέαν, ἦτις ἔγκειται ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν σπέρματι καὶ ἦτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἀνεπτύχθη ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν αὐτοῦ μέχρις ὅτου διετυπώθη ὑπὸ τοῦ Αὐγουστίνου εἰς αὐτοτελὲς πολιτικὸν σύστημα, ἔσπευσε νὰ ἐπωφεληθῇ μετ' ὀλίγον, καταχρωμένη ἐπὶ τέλους, χάριν τῶν ἰδίων

αὐτῆς συμφερόντων ἢ Ἐκκλησία τῆς Δύσεως. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἰππῶνος οὐδαμοῦ ἐγγίζει τὸ ἐπισφαλές ζήτημα τῶν σχέσεων Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας· καθ' ὃν χρόνον ἐγράφετο ἡ Θεία Πολιτεία, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐν τῇ Δύσει οὐπω εἶχε περιέλθῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς δυνάμεως, εἰς ὃ περιέστη βραδύτερον ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ἑβδόμου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ· ἡ Ἐκκλησία οὐπω διεξεδίκει τὸ ἀπόλυτον ἐκεῖνο ἐπὶ τῶν πνευμάτων κράτος, ὅπερ κατέστησεν αὐτὴν βραδύτερον τὴν πρωτίστην τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυνάμεων, καθ' ἧς οὐδεμία ἄλλη κοσμικὴ δύναμις ἐτόλμα ν' ἀντιπαραταχθῇ· ἐπόθει νὰ ζῆ ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, μεριμνῶσα περὶ τῶν ψυχῶν μόνον, ἠκιστα δὲ φροντίζουσα περὶ πολιτικῶν ἢ ἄλλων ἐγκοσμίων ζητημάτων.

Ἄλλ' ὁ Αὐγουστίνος ἀπήγγειλε τὴν καταδίκην τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας, τῆς ὑπὸ τῶν παθῶν κυβερνωμένης, ἀναξίας λόγου πρὸ τῆς μυστικῆς ἐκείνης συλλήψεως τῆς φαντασίας αὐτοῦ, ἣν ἀπεκάλεσε *Θεῖαν Πολιτείαν*· ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν ἔσπευσεν ἐγκαίρως νὰ ἐπιωφεληθῇ, μέχρι καταχρήσεως ἐπὶ τέλους, ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία, ἀρυσθεῖσα τὰ ὄπλα αὐτῆς κατὰ τὸν μέσον Αἰῶνα, ὅπως ἐπιβληθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, πεποιθυῖα εἰς τὴν πλήρη πνευματικὴν ἄγνοιαν καὶ κατὰπτωσιν τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐντεῦθεν ἡ σφοδρὰ πάλη μεταξὺ Πάπα καὶ Αὐτοκράτορος, πνευματικοῦ καὶ κοσμικοῦ ξίφους, Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἐξ ἧς τοσαῦται καταστροφαὶ καὶ ἐρημώσεις, καὶ ἧς αἱ τελευταῖαι δονήσεις διαταράττουσιν ἔτι τὴν κοινωνικὴν ἐν τῇ συγχρόνῳ Εὐρώπῃ ἀτμόσφαιραν. Ἄλλ' ὦμεν δίκαιοι· καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν μεγάλων αὐτῆς ἱεραρχῶν ἀπερρόφα πᾶσαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἰκμάδα, οὐδεμία ἄλλη κοινωνικὴ τάξις ὑφίστατο, οἱ βάρβαροι οὐπω εἶχον ἀναπτύξῃ τὰ ὀργανωτικὰ ἰσχυροῦ κοινωνικοῦ συνδέσμου στοιχεῖα, ἀνωτέρα δὲ πολιτικὴ ἀρχὴ ἐνόητος παρίστατο ἀναγκαῖα πρὸς ταχεῖαν σύμπηξιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς ἀμορφώτου ἔτι καὶ ἀκατασκευάστου κοινωνίας, ἄρτι ἐκθρωσκούσης ἀπὸ τῶν ἐρειπίων μακροῦ ἀγῶνος· ἀληθῶς ἡ ἐνόητος αὕτη ἐφάνη πραγματοποιμένη ἐπὶ τινος στιγμῆς καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ κόσμῳ ἐπὶ τοῦ μεγίστου τῶν στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τοῦ μέσου Αἰῶνος, τοῦ Μεγάλου Καρόλου τῇ ἐπινοίᾳ καὶ πρωτοβουλίᾳ τῆς παπικῆς ἀρχῆς· τὸ δὲ πνευματικὸν καὶ τὸ κοσμικὸν ξίφος συνηντήθησαν ἐν εἰρήνῃ καὶ

ἀλληλεγγύη, ἵνα ὑποτάξωσι τὰ ποικίλα ἔθνη καὶ φύλα, τὰ ἐπιφανέστατα ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς διὰ τῆς Μεταναστεύσεως καὶ ἄτινα ἤρξαντο ἤδη ἀπὸ τινος χρόνου ἀναπτυσσόμενα εἰς ἀνεξάρτητα καὶ αὐτοτελῆ πολιτικὰ συστήματα. Ὁ ρωμαῖος ποντίφηξ ἀνηγόρευσε, ὡς ἄλλοτε ὁ Σαμουὴλ τὸν Σαούλ, αὐτοκράτορα Ρωμαίων, τὸν γερμανὸν ἱππότην ἢ δὲ πολιτικὴ ἀρχὴ τῆς ἐνότητος ἐθριαμβευσεν προσκαίρως ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ διὰ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἐπὶ τὴν κληρονομίαν τῶν ρωμαίων Καισάρων μὲ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ὅρια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ αὐτὰ αἷτια τῆς παρακμῆς καὶ διαλύσεως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἠκιστα ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῶν λαῶν, οἵτινες στιγμιαίως ἀπετέλεσαν τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Καρόλου.

Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἢ ρῆξις τῶν δύο ἐξουσιῶν ἐπῆλθε· μὴ ὑφισταμένης ἐθνικῆς ἐνότητος, ἡ νέα ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία διελύθη εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐνότης, ἣν ἀντεπροσώπευεν ἤδη ὁ ρωμαῖος ποντίφηξ καὶ ἣτις ὁσημέραι ἐκρατύνετο διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς ὀργανώσεως τοῦ Καθολικισμοῦ, ὁσημέραι διασπωμένης τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος, ἀξέστου ἔτι καὶ ἀκατεργάστου, συντελέσαντος βεβαίως ὑπὸ τινος ἐπόψεως εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ἀτομικοῦ φρονήματος καὶ ἠθους, ἀλλὰ διακυβεύσαντος κατὰ τὰς πρώτας τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ ἡμέρας, πᾶσαν τάξιν καὶ ἐνότητα, ἣτις μόνον διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος ἠδύνατο νὰ ἐπικρατήσῃ. Οὕτως ἡ Ἐκκλησία ἐπεβλήθη ἐπὶ τῆς νέας πολιτικῆς τάξεως. Ἡ Θεία Πολιτεία τοῦ Αὐγουστίνου, ἀντιπροσωπευομένη ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ κανονιζομένη διὰ τοῦ κανονικοῦ δικαίου μετὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ, κατισχύοντος ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν δικαίων τῶν βαρβάρων, ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς νόμους αὐτῆς τὴν ἀνθρωπίνην. Ἦτο φιλοδοξία τοῦτο μόνον τῶν ἱεραρχῶν τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας; Ἦτο ἱστορικὴ ἀνάγκη; Βεβαίως παρὰ τὰ προσωπικὰ ἐλατήρια ὑπῆρξαν καὶ ἀνώτεραι πνευματικαὶ τάσεις παρά τισιν ἱεράρχαις τοῦ Καθολικισμοῦ, ὅτε ἐν μέσῳ βαρβάρων καὶ ἀκατασκευάστων ἔτι χρόνων ἀνεκέρυττον τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἐπὶ τῆς πολιτικῆς χάριν τῆς ἐκάστοτε σαλευομένης κοινωνικῆς τάξεως· ἀλλ' ὅτε ἡ καθολικὴ ἐνότης ἐξεπροσωπήθη τελείως ὑπὸ τοῦ ὑπερτάτου ποντίφηκος τῆς Ρώμης, οὗτος καταληφθεὶς ἐξ ἱλίγγου, ἐνό-

μισεν ὅτι ἐκπροσωπεῖ τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ τιτλοφορούμενος Δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ διεξεδίκησε θεῖα δικαιώματα, τολμηροὶ δὲ θεωρητικοὶ ἐκήρυξαν τὸ ἀναμάρτητον αὐτοῦ. Ἡ Θεία Πολιτεία εὔρε τὸν ὀρατὸν ἀντιπρόσωπον παρὰ τῷ Πάπᾳ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως ἢ ἀμφισβητήσεως· ἀλλὰ τοῦτο δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺν χρόνον· τολμηρὰ δὲ κριτικὴ, ὑποτραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐξεγειρομένου φιλοσοφικοῦ ζήλου, ἤρξατο σαλεύουσα τὰ θεμέλια τῆς θεοκρατικῆς παμβασιλείας, διὰ πολλῶν ἀγώνων καὶ περιπετειῶν ὀδηγήσασα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς τὴν γερμανικὴν Μεταρρύθμισιν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν Ἐπανάστασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΠΑΛΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Θωμᾶς Ἀκρινάτης, Δάντης Ἀλεγιέρης.

Extra ecclesiam nulla salus. Τὸ δόγμα τοῦτο τοῦ θριαμβεύσαντος Καθολικισμοῦ διαπνέει τὴν τέλειον καταβεβλημένην συνείδησιν τοῦ μέσου Αἰῶνος, χωρὶς οὐδεμίαν ἀντιδράσεως κραυγὴν νὰ διασεισῇ τὸν βαρὺν ὕπνον τῆς καθολικῆς ἐνότητος, ὑφ' ἣν ὕπνωττεν ὁ χριστιανικὸς κόσμος. Εἷς Θεός, εἷς Πάπας, εἷς Ἀυτοκράτωρ· ἐν τῇ ἐνότητι ταύτῃ ἐπετυγχάνετο τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Κατὰ τὸ σαξωνικὸν κάτοπτρον, τὸν γερμανικὸν κώδικα τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ Ρώμη ἐτήρησε τὸ κοσμικὸν ξίφος, διὰ δὲ τοῦ ἁγίου Πέτρου ἔλαβε καὶ τὸ πνευματικόν, τούτου ἕνεκα καλεῖται μητρόπολις τοῦ κόσμου (1). Τὸ δόγμα τοῦτο θριαμβεύει ἐπὶ τινα χρόνον. Ὁ ἐν Ρώμῃ τηρῶν τὴν ἱεράν παρακαταθήκην στέφει τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, εὐλογεῖ δ' ἐκάστοτε τὸ κοσμικὸν ξίφος τῶν ἡγεμόνων. Εἶνε ἡ συμβο-

(1) Noch hat Rom behalden das von dass westliche swert und von Sente Peters halben dass geystliche, das umbe heisset sie honbet aller werlde (Sachser Spiegel III, 44, § 1).

λική παράστασις τῆς ἁρμονίας τῶν δύο κόσμων. Ὁ πολιτικὸς ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνευματικοῦ· νέα δὲ τάξις πραγμάτων, ἀπορρέουσα ἀπὸ τῆς παγκοσμίου ἐνότητος, καθιεροῦται ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης διαμαρτυρίας.

Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη τῆς Ἐκκλησίας, ἀπειλούσης πᾶσαν αὐτοβουλίαν τοῦ τε ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας, χρονολογεῖται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μ. Χ. αἰῶνος. Ὁ ὑπέρτατος Ποντίφηξ τοῦ Καθολικισμοῦ κατέστη ἐπὶ τέλους ἐν Ρώμῃ ὁ ὑπέρτατος Καῖσαρ τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος, διεκδικῶν ἀπόλυτον κῦρος καὶ ἀξιών πλήρη τῶν πνευματικῶν ὑποταγὴν *inibi et orbi*. Μεθυσθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ θυμιάματος εὐπίστων πιστῶν, συγχεόντων τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ Θεοῦ, προβαίνει εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ὑπερφροσύνης, προσκαλῶν τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ κλίνωσι πρὸ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ γόνυ. Οὐδὲν κῦρος ὑφίσταται πρὸ τοῦ κύρους τοῦ Πάπα. Καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα τελοῦνται τὰ πάθη τοῦ πνεύματος, ἡ μυστικὴ τραγῳδία τῆς ἐλευθέρας σκέψεως καθ' ὅλας τοῦ βίου τὰς σχέσεις. Μάτην εἶχε κηρύξῃ τοῦ Ἰησοῦ ἡ θρησκεία τὴν χειραφέτησιν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀδελφότητα αὐτῶν καὶ τὴν ἀλληλεγγύην. Ὁ νόμος τῆς ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς χάριτος, ὅστις εἶνε ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου, τέλεον παρεβιάσθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ ὑπερτάτου τῆς Ρώμης Ποντίφηκος, τοῦ προφήτου τούτου τῆς ζοφερωτάτης θεοληψίας, ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, οὔτε ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις δικαιουῖται νὰ διεκδικήσῃ τὸ ἐλάχιστον κῦρος. Τὸ ἀνθρώπινον δίκαιον τῆς Πολιτείας κηρύσσεται πεπερασμένον πρὸ τοῦ αἰωνίου δικαίου τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις μόνη κέκτηται τὴν θεῖαν δύναμιν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, μόνη αὕτη ἐκπροσωποῦσα τὴν θεῖαν ἀλήθειαν καὶ τὴν αἰωνίαν δικαιοσύνην.

Ἐπὶ μακρὸν χρόνον οὐδεμίᾳ κατὰ τῶν δογμάτων τούτων ἐκδηλοῦται ἀντίδρασις, ἢ ἐν στενωτάτοις μόνον καὶ μεμονωμένοις κύκλοις ἀλλ' ἄνευ ἀπηχήσεως καὶ ἐνεργείας. Ἡ Πολιτεία ὑποτάσσεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣς ἐπικαλεῖται τὴν χάριν καὶ τὴν προστασίαν ἐκάστοτε. Τότε οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως κηρύττουσι τὸν ἱερέα ἐπίγειον τοῦ Θεοῦ θρόνον, τῶν Παπῶν δέ τις, μεταξὺ βασιλέως καὶ τυράννου διακρίνων, γράφει εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους νὰ παρατηρῶσιν, ἂν οἱ βασιλεῖς ἄρχωσι συνφδὰ τῷ δικαίῳ, διότι, τούτου μὴ τελομένου,

πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τύραννοι μᾶλλον ἢ ὡς βασιλεῖς. Ὅτε δὲ Γρηγόριος ὁ Ἑβδόμος κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, εὐρίσκων ἀντίστασιν παρὰ τῷ γερμανῷ αὐτοκράτορι, κηρύττει κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἀναθεματίζει αὐτὸν καὶ ἀποκηρύττει, ἡ ἐκκλησία ἴσταται εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς δυνάμεως καὶ τῆς δόξης. Ἐνῶ κατ' ἐξαιρέσιν ὁ κληρὸς τῆς Γερμανίας, καταληφθεὶς αἰῶνάς τινας πρὸ τοῦ Λουθήρου ὑπὸ λουθηρανικοῦ πνεύματος, διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ ρωμαίου ἱεράρχου, « τοῦ ἐν τῇ Βαβυλῶνι αὐτοῦ ἐδρεύοντος καὶ ὑπεράνω παντὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὀρθομένου, δίκην Θεοῦ δὲ ἀπολύοντος τοὺς ἀνθρώπους οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παντὸς νόμου καὶ ὄρκου », ὁ Γρηγόριος οὐδ' ἀναξίους κρίνει τοὺς ἀντιπάλους του, δι' ὀλίγων δ' ἀποστροφῶν μόνον, ἀναμιμνησκουσῶν ἰουδαῖον προφήτην μᾶλλον ἢ χριστιανὸν ἱεράρχην, ρίπτει τὴν ἀπόγνωσιν κατὰ τῶν πολεμίων, ἐξαναγκάζων τὸν γερμανὸν αὐτοκράτορα νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν παπικὴν Αὐλήν, ἐξαιτούμενος τὸν ἔλεον καὶ τὴν συγγνώμην τοῦ παροργισθέντος Ποντίφικος.

Τὰ καινοφανῆ δόγματα, τὰ κατὰ τε θεωρίαν καὶ πράξιν διδασκόμενα ἀπὸ τῆς Ρώμης, ἦσαν ὅλως ἀντίθετα πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἀντὶ τῆς φυσιολογικῆς δυνάμεως, λογικῆν δὲ καὶ ἱστορικὴν κεκτημένης ἔννοιαν, τῆς πολιτείας, ἐδημιουργεῖτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νέα μυστικὴ δύναμις ἀπόλυτος καὶ ἀλάθητος, οἷαν δὲν ἔγνωσαν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τὰ χρονικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Πλέον ἢ ἅπαξ ἡ θεοκρατία, ἐκπροσωπούμενη ὑπὸ τινος κοινωνικῆς τάξεως, ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας ἐνεργείας τῶν ἀρχαίων λαῶν· πολλάκις διὰ τοῦ γοήτρου αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἀμορφώτων πνευματικῶν συνειδήσεων ὑψώθη νικηφόρος καὶ κραταιὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς μόλις τολμώσης νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ κῦρος αὐτῆς καὶ τὸ δίκαιον ἐλευθέρας σκέψεως. Ἄλλ' ὅτι παρέστη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Πάπα, ὡς ὑπερτάτου δεσπότητος πάσης ἱστορικῆς ἐνεργείας, ἦτο καθ' ὀλοκληρίαν καινοφανές, διωργανώθη δὲ μετὰ τοιαύτης τέχνης καὶ διαλεκτικῆς μεθόδου εἰς ἀλάθητον δόγμα, ὥστε μέχρι τῆς σήμερον κέκτηται θερμοὺς προσηλύτους, μεθ' ὅλην τὴν πρόοδον, ἣν ἐποιήσατο τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἑλληνικῷ κόσμῳ ἡ θρησκεία ἦτο θεραπεινὴς τῆς πολιτείας, τὸ πολιτικὸν συμφέρον ἄρα ἦτο τὸ ἴδιόν ὑπ' αὐτῆς ἐξυπη-

ρετούμενον. Ἀναμφιβόλως τὸ σύστημα τοῦτο ἤκιστα συνεβάλλετο εἰς τὴν ἐπικράτησιν πλήρους ἐλευθερίας ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσιν, ἡ δὲ μισαλλοδοξία δὲν ἦτό τι ἄηθες κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους μεθ' ὅλον τὸν ἐλεύθερον πολιτειακὸν τύπον τῶν κοινωνιῶν. Ἄλλ' ἤδη ἐκδηλοῦται τὸ ἀντίθετον ὅλως φαινόμενον. Ἡ Ἐκκλησία ὑποτάσσει τὴν πολιτείαν, καθίστησιν αὐτὴν ὄργανον φιλαύτων σκοπῶν καὶ συμφερόντων, σκοτεινοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου ὑπηρέτιδα. Οὐδεμίαν ἀλλοτρίαν γνώμην ἀνέχεται ἢ ἀναγνωρίζει, οὐδὲν ξένον δίκαιον, διάφορον τοῦ ἑαυτῆς. Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία καθίσταται παρεμφερῆς οὐρανομήκει πυραμίδι, ἐπὶ τῆς κορυφῆς δ' αὐτῆς ἴσταται ὁ ρωμαῖος Ποντίφηξ, ἀπόλυτος μυστικὴ δύναμις, ὑποκριτικῶς τιτλοφορούμενος Δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πράγματι ἐξασκῶν ἀπόλυτον κράτος ἐπὶ τῶν δούλων τούτων. Καὶ κατὰ τὴν θεωρίαν, καθὼς τὸ σῶμα κινεῖται ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ψυχῆς, οὕτως ἔπρεπε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς πνευματικῆς ἢ κοσμικῆς ἐξουσίας.

Γρηγόριος ὁ ἑβδόμος ἐκπροσωπεῖ τὸν πλήρη θρίαμβον τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς Πολιτείας. Πάντες οἱ λαοὶ στρέφουσι τὰ βλέμματα πρὸς τὴν αἰώνιαν πόλιν, μηδενὸς τολμῶντος ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ κῦρος αὐτῆς. Εἰς Θεός, εἰς Πάπας, τοιοῦτο τὸ δόγμα τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ὑπολείπεται μόνον ἡ θεωρία, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἔσχεν ἡ Ἐκκλησία παρὰ τῷ ἐξοχωτάτῳ τῶν θεωρητικῶν αὐτῆς, τῷ ἀγγελικῷ διδάκτορι, Θωμᾷ τῷ Ἀκρινάτῃ.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶνε Γρηγόριος ὁ ἑβδόμος τῆς καθολικῆς ἐπιστήμης, ὁ συνεπέστατος διαλεκτικός, ὁ καθορίσας διὰ τῆς κρατούσης μεθόδου τὰς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Πολιτείαν. Τὰ πορίσματα αὐτοῦ εἶνε τὰ ἄρχοντα δόγματα ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐπιστήμῃ τοῦ καθολικοῦ κόσμου μέχρι τῆς σήμερον, πᾶσα δ' αὐτῶν ἀμφισβήτησις κηρύσσεται αἵρεσις καὶ ἀποστασία.

Τὸ δίκαιον ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ νόμου, ὅστις εἶνε ἐκδήλωσις τοῦ λόγου. Ὁ νόμος εἶνε κανὼν καὶ μέτρον τῶν πράξεων, τιθέμενος δ' ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς διεκδικεῖ ἀπόλυτον κῦρος.

Ὁ νόμος οὗτος ἐκδηλοῦται τετραχῶς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ: ὡς αἰώνιος, ὡς φυσικός, ὡς ἀνθρώπινος, ὡς θεῖος.

Καὶ ὁ μὲν αἰώνιος νόμος ὑφίσταται ἔκπαλαι ἐν τῷ Θεῷ, ὡς οὐσιώδεις στοιχεῖον τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, εἶνε ὁ νόμος τῆς θείας σοφίας,

κατευθυνούσης πᾶσαν ἡμῶν πράξιν καὶ ἐνέργειαν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐρείδεται ὁ φυσικὸς νόμος, ὁ διέπων ἅπαντα τὰ λογικὰ ὄντα, τὸν ἄνθρωπον δρῶντα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ πεπερασμένου. Ὁ ἄνθρωπος, καθὸ λογικὸν ὄν, ὑφίσταται μᾶλλον τῶν λοιπῶν ὄντων τὴν ἐπίδρασιν τῆς θείας Προνοίας· τούτου δ' ἐνεκα ἡ συμμετοχὴ αὐτοῦ εἰς τὸν αἰώνιον νόμον, διὰ τοῦ φυσικοῦ ἐκδηλουμένη. Ὁ νόμος δ' οὗτος συνοφίζεται ἐν τῷ ἀξιωματι: *Πρᾶττε τὸ ἀγαθὸν καὶ φεῦγε τὸ κακόν.* Τοῦτο εἶνε ἡ βᾶσις πάντων τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἠθικῶν ἀξιωματων.

Ὁ ἀνθρώπινος νόμος εἶνε συμπλήρωσις τοῦ φυσικοῦ, μετέχων ἄρα καὶ τοῦ αἰωνίου· ἀλλὰ δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ἐντεῦθεν δ' ἡ ἀνάγκη ἐτέρου, θετικοῦ ἐπίσης, ἀλλ' ἀνωτέραν ἔχοντος καταγωγὴν καὶ δυναμένου νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου νόμου. Οὗτος εἶνε ὁ θεῖος νόμος, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένος εἰς τὸν ἄνθρωπον, μὴ δυνάμενον νὰ ἔχῃ κρίσιν ἀσφαλῆ καὶ καθαρὰν, καθὸ σκοτιζομένην πολλάκις ὑπὸ τοῦ πάθους.

Ὁ νόμος οὗτος εἶνε ἀνώτερος πάσης συζητήσεως, μὴ δυνάμενος νὰ τροποποιηθῇ ἢ ἀλλοιωθῇ, περιβαλλόμενος δ' ὑπὸ κύρους ἀπολύτου.

Βᾶσις τοῦ δικαίου εἶνε ἡ ἰσότης, ἧς ἄνευ τοῦτο οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχῃ ὑπόστασιν, διαιρεῖται δὲ εἰς δύο κατηγορίας: *φυσικὸν δίκαιον καὶ θετικόν.* Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπορρέει ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ δὲ δεύτερον καθίσταται τοιοῦτον διὰ συνθήκης. Τὸ φυσικὸν δίκαιον εἶνε δυσχερὲς νὰ τύχῃ πραγματώσεως ἐνεκα τῶν ἐλαττωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ δὲ θετικὸν εἶνε ἀτελές, δυνατὸν δὲ πολλάκις νὰ ἦνε ἐναντίον πρὸς τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὀρίζον τι ἀντίθετον πρὸς τὰ δόγματα αὐτοῦ. Οὕτως ἐν τισι νομοθεσίαις ἡ κλοπὴ καὶ ἡ μοιχεία δὲν τιμωροῦνται, εἰ καὶ ἀπαγορευόμεναι ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ δικαίου.

Ἡ περὶ δικαίου θεωρία τοῦ Ἀκυινάτου βασιίζεται ἐν γένει ἐπὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ρωμαίων νομοδιδασκάλων. Τὸ Αὐτὸς ἔφα τοῦ Σταγειρίτου κρατεῖ ἐν τῷ φιλοσοφικῷ αὐτοῦ συστήματι, συνφδὰ δὲ τῷ δόγματι τούτῳ ἀναλύονται τὰ σπουδαιότατα στοιχεῖα τῆς κοινωνικῆς τάξεως, ἐν οἷς ἡ ἰδιοκτησία καὶ ἡ μετ' αὐτῆς συνδεομένη δουλεία, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης ἀπεφήνατο στοιχεῖον τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Συμφώνως τῷ φυσικῷ νόμῳ ἐξεταζομένη ἡ ἰδιοκτησία ἀνήκει τῷ

Θεῷ, ὡς τοῦ παντός ιδιοκτήτη, ἀλλ' ἐξεταζομένη ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν ἀνήκει τῷ ἀνθρώπῳ, μόνῳ δυναμένῳ νὰ ἐξασκῇ φυσικὸν ἐπὶ τῶν πραγμάτων κράτος. Ἡ ιδιοκτησία ἀπορρέει οὐ μόνον ἐκ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀλλ' εἶνε ἀναγκαία πρὸς τε τὸ ἀτομικὸν καὶ τὸ δημόσιον συμφέρον, διότι, ἐκάστου εὐχαριστουμένου εἰς τὸ ἴδιον, μὴ φθονοῦντος δὲ τὴν ξένην κτῆσιν, δυσχερῶς δύναται νὰ διαταραχθῇ ἡ κοινωνικὴ ἁρμονία.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγεν, ὅτι ὁ δοῦλος εἶνε ἀναπόφευκτον στοιχεῖον καὶ μέρος τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας, καὶ ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δὲ ἐλεύθεροι. Ὁ Ἀκρινάτης συμφωνεῖ τῷ Σταγειρίτῃ, δικαιολογῶν τὸν θεσμόν. Οὕτως ὁ ἀπόστολος τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος δὲν τολμᾷ νὰ διασειῇ τὸ κῦρος τοῦ φιλοσόφου τῆς ἐθνικῆς Ἑλλάδος, δικαιολογῶν τὴν δουλείαν διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιχειρημάτων. Ἦτο θεωρητικὸς τῆς παπικῆς ἐξουσίας, ἥτις πλέον ἢ ἅπαξ ἐκήρυξε τὸ δόγμα τῆς δουλείας, ἐπιτρέψασα ἐπισήμως τὴν ἀνθρωπεμπορίαν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, ἐν ἔτει δὲ 1535 ἐπιστείλασα τὴν περιώνυμον βουύλλαν, δι' ἧς ἐκαλοῦντο οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν λαῶν αὐτοῦ, προτρεπόμενοι ν' ἀρπάσωσι τὰ κτήματα αὐτῶν καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς δούλους.

Κάλλιστον πολιτείας εἶδος εἶνε τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν τριῶν κυρίων πολιτειακῶν τύπων, τῆς Μοναρχίας, τῆς Ἀριστοκρατίας καὶ τῆς Δημοκρατίας. Μονάρχης, ἐκλεγόμενος λόγῳ ἀρετῆς καὶ ἀξίας, Ἀριστοκρατία, ὀφείλουσα τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς εἰς τὴν προσωπικὴν ἀξίαν, Λαός, μετέχων εἰς τὰ τῆς πολιτείας, τοιοῦτο τὸ πρῶτιστον τῶν πολιτευμάτων καὶ ἡ καλλίστη τῶν κυβερνήσεων.

Ἀπὸ Θεοῦ πᾶσα ἐξουσία, εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, χαρακτηρίζων θείαν τὴν φύσιν καὶ τὴν καταγωγὴν πάσης κυβερνήσεως. Ὁ ἀπόστολος τοῦ μέσου Αἰῶνος δὲν ἀναγνωρίζει ἀπολύτως τὸ δόγμα τοῦτο, ἀποδέχεται δ' αὐτὸ μετὰ περιορισμῶν. Πᾶσα ἐξουσία ἀληθῶς ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καθ' ὅσον αὕτη ἐκτῆθη δικαίως, ἄλλως ἢ κίστα ἀπορρέει ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐντεῦθεν δὲ τὸ δίκαιον τῆς ὑποταγῆς ἢ μὴ εἰς τὴν καθεστηκυῖαν ἐξουσίαν, καθ' ὅσον αὕτη εἶνε δικαία ἢ οὔ. Ὁ Ἀπόστολος εἶπεν ἐπίσης: « ὁ μὴ ὑπακούων τῇ ἐξουσίᾳ ἀπειθεῖ τῷ Θεῷ »· ἀλλ' ὁ ἅγιος Θωμᾶς περιορίζει καὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὑποστή-

ρίζων ὅτι μόνη ἡ δικαία ἐξουσία δύναται μετὰ λόγου νὰ διεκδικῆ τὴν ὑποταγὴν τῶν κυβερνωμένων, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἄδικος. Δύο εἶδη ἐξουσίας ὑπάρχουσιν, ἡ δεσποτικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ: ἡ μὲν πρώτη εἶνε ἡ ἐξουσία τοῦ κυρίου ἐπὶ τοῦ δούλου (domini ad servum), ἡ δὲ δευτέρα ἡ κατὰ νόμους καὶ συνθήκας καθεστηκυῖα, καὶ ἐκείνη μὲν, ὑφισταμένη παρὰ τὸ δίκαιον, εἶνε ἄξια καταδίκης· αὕτη δέ, εἰ καὶ συνωδὰ τῷ δικαίῳ ὑφισταμένη, δὲν δύναται νὰ πραγματοποιῆ αὐτὸ τέλος. Ὑπάρχει ἄρα κατ' ἀνάγκην τρίτη ἐξουσία, ἣτις μόνη δύναται νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὴν θείαν δικαιοσύνην. Εἶνε δ' αὕτη ἡ ιερατικὴ ἐξουσία.

Πᾶσα ἐξουσία, καθαρῶς ἀνθρωπίνη, δὲν δύναται νὰ ικανοποιήσῃ τὰς ποικίλας ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, πεπερασμένη οὔσα. Ἐντεῦθεν ἐπέρχεται ἡ ἀνάγκη ἀνωτέρας ἐξουσίας, καθαρῶς πνευματικῆς, δυναμένης δὲ νὰ συντελέσῃ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Βασιλεὺς ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἐξουσίᾳ εἶνε ὁ Ἰησοῦς Χριστός, Θεὸς συγχρόνως καὶ ἄνθρωπος, μεταγαγὼν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸν προϊστάμενον αὐτῆς, τὸν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Ῥώμης διάδοχον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Ἰησοῦ, εἰς ὃν ὡς εἰς Θεὸν ὀφείλουσιν ὑπακοὴν πάντες οἱ ἡγεμόνες.

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἐκ πνεύματος καὶ σώματος· πρὸς τὰς δύο δὲ ταύτας αὐτοῦ ιδιότητες ἀντιστοιχοῦσι καὶ αἱ δύο ἐν τῇ κοινῇ ἐξουσίαι: ἡ κοσμικὴ, ἐκπροσωποῦσα τὸ σῶμα, καὶ ἡ πνευματικὴ, ἀντιπροσωπεύουσα τὸ πνεῦμα. Ἀλλὰ καθὼς τὸ πνεῦμα εἶνε ὑπέρτερον τοῦ σώματος, οὕτω καὶ ἡ πνευματικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ ᾔηνε ἀνωτέρα τῆς κοσμικῆς.

Ὁ Θεὸς ἔθηκε δύο ξίφη ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπότητα ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ πνευματικὸν καὶ τὸ κοσμικόν, τὸ μὲν ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Παύλου, τὸ δὲ ἐν τῇ τοῦ Αὐτοκράτορος. Οὗτοι εἶνε οἱ ἔμπιστοι αὐτοῦ ἀντιπρόσωποι, δι' ὧν ἐκτελοῦνται αἱ θεῖαι ἐντολαί· πᾶς δὲ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ὑποτάσσῃται αὐτοῖς, ἀλλὰ καθ' ὅσον μόνον ἐν ἀρμονίᾳ συνεργάζονται ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος. Καθὼς δὲ τὸ πνευματικὸν καὶ τὸ αἰώνιον εἶνε ὑπέρτερα τοῦ ἐγκοσμίου καὶ ἐπιγείου, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος εἶνε ὑπέρτερος τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ἀλλὰ τὰ δόγματα ταῦτα, ὅσον καὶ ἂν ἐξήσκουν κράτος ἐπὶ τῶν πιστῶν, δὲν ἠδύναντο ν' ἀναγνωρισθῶσι τελείως, διαρκῶς, ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Τὸ ἀπόλυτον τοῦ Παπισμοῦ κράτος ἤρξατο συζητούμενον καὶ

ἀναλυόμενον ὁσημέραι ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων. Ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ ἐδρεύουσα ἐξουσία, πλανηθεῖσα ἐκ τῶν παραδόσεων τῆς ἀρχαίας Ρώμης, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ συνεχίσῃ πράγματι τὴν ἀρχὴν τῶν Καισάρων, βαπτίζουσα τὸ ξίφος αὐτῶν ἐν τῇ κολυμβήθρα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οὕτω διὰ τῶν θεωρητικῶν αὐτῆς ἐκήρυξε τὰ σκανδαλωδέστατα δόγματα περὶ πολιτείας καὶ κυβερνήσεως, μέχρι καὶ τῆς βασιλοκτονίας· ὑπὸ τὸ κράτος δ' αὐτῶν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας ἔλεγον τὰ ἀκόλουθα πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον τὸν Δεύτερον; Ὁ θεῖος τῶν Χριστιανῶν νομοθέτης εἶπε τοῖς ἀπατεῶσι, τοῖς θέλουσι νὰ δοκιμάσωσιν αὐτόν: Ἀπόδοτε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Συνωδὰ δὲ τῷ παραδείγματι τούτῳ τολμῶμεν νὰ εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς σέ, ὅστις εἶσαι ὑποτελής τῷ Θεῷ, ἅμα δὲ καὶ τοῦ λαοῦ ἡγεμών: Ἀπόδος τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ καὶ τὰ τοῦ λαοῦ τῷ λαῷ.

Ἄλλ' ἡ κατάχρησις αὕτη τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ μετ' ὀλίγον ζωηρὰν ἀντίδρασιν καὶ ἀντίστασιν λαῶν τε καὶ ἡγεμόνων, πρωτοστατούντων τῆς μεγάλης ταύτης ἱστορικῆς ἐποποιίας τῶν γερμανῶν αὐτοκρατόρων. Οὕτως ἐπῆλθεν ἡ πάλη μεταξὺ κοσμικοῦ καὶ πνευματικοῦ ξίφους, ἐρημώσασα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐξ ἧς ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ καλλίνικος καὶ θριαμβεύουσα ἡ νεωτέρα πολιτικὴ κοινωνία.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ κοσμικοῦ καὶ πνευματικοῦ ξίφους ἐξεδηλώθη τὸ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῶν πολιτικῶν ἀποχρώσεων τῶν Γουέλφων καὶ Γιβελίνων. Οἱ μὲν πρῶτοι ἀνεγνώριζον τὸ παπικὸν καθεστῶς, οἱ δὲ δεύτεροι ἐπεζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας· εἶνε οἱ πρόδρομοι τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἐλευθερίας. Τὰ προσόρτια τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τε τῇ Ἰταλίᾳ καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ σημαίνονται διὰ τῆς πάλης τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων στοιχείων. Ἡ φιλοσοφία, μόλις ἀρξάμενη ν' ἀποκαλύπτῃται ἐν τῇ δημοσίᾳ συνειδήσει τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν θεοκρατίαν· ἡ δὲ νέα κίνησις τῶν κοινωνιῶν, ἅπαξ λαβοῦσα ὄθησιν, βαίνει πρὸς τὰ πρόσω, παρασύρουσα ἐν τῷ ρεύματι αὐτῆς λαοὺς καὶ ἡγεμόνας, μετὰ φρίκης ἀτενίζοντας πρὸς τὴν ἀναβιώσασαν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν διαφθορὰν τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ τὸν θρίαμβον τῆς ἀθείας ἐν τῇ αἰωνίᾳ πόλει.